

Кобильник Василь Володимирович

## Консолідація «встановлених» демократій: траєкторії перебігу та виклики цифровізації

УДК 323

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-2.10>

Кобильник Василь Володимирович  
докторант кафедри політології  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка  
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна  
ORCID: 0000-0001-6927-4219

Стаття присвячена дослідженню станів демократичних перетворень, коли демократичні процедури та практики й інституції мають нестійкий характер. Актуальність теми зумовлена судженнями щодо прелімінарного або установчого («незрілого») характеру української демократії, які до певної міри підривають довіру ключових партнерів в умовах зовнішньої агресії. Крім того, в умовах повоєнного відновлення актуальним є розгляд способів та форм консолідації демократії в контексті викликів цифровізації. В умовах консолідації демократичного політичного режиму стає актуальним динамічний вимір взаємодії політичних інститутів в контексті досягнення стану сталості демократичної політичної системи. Метою статті є розкриття специфіки консолідації встановлених демократій в умовах цифрових перетворень суспільства і держави. Встановлено, що цифрові платформи дозволили громадянському суспільству організовуватися більш ефективно, сприяють прозорості та залученню громадськості. Автор наголошує, що платформи соціальних медіа дозволяють швидко поширювати контент, який може «обійти» традиційні медіа та державний контроль. Сучасні розробки спираються на констатації нерегульованого характеру цифрового простору, який дозволяє зловмисникам діяти дестабілізуючи крихкі поліетнічні та поліконфесійні системи. Виявлено, що багатьом сучасним урядам бракує технічного досвіду, законодавчої бази чи політичної волі для вирішення політичних проблем цифровізації. За результатами неінституційного аналізу стверджується, що потреба встановлених демократій полягає в тому, щоб побудувати стійкі інституції, здатні пережити епоху цифрових технологій, не піддаючись її дестабілізуючому впливу. Виявлено, що важливим чинником для стабільності усталених демократій є виховання демократичної політичної культури. Встановлено, що за сучасної цифрової доби інституційна стабільність також залежить від здатності адаптуватися до технологічних змін. З'ясовано, що шляхом постійного зміцнення інституційних вимірів сталості демократії зможуть протистояти складним викликам сучасного світу та забезпечити свою довгострокову стабільність. Доведено, що економічна нерівність та відсутність забезпечення верствам суспільства надбань від економічного зростання, зменшує легітимність демократичних інститутів і збільшує привабливість антидемократичних альтернатив. Обґрунтовано загальний висновок, згідно з яким цифровізація зумовлює такий виклик для політичної консолідації, як схильність політико-управлінських команд до «цифрової автократії».

**Ключові слова:** консолідація, встановлена демократія, інституційна, спроможність, інституалізація, політична співпраця, політична ефективність.

**Постановка проблеми.** Поняття «встановлені» (established) демократії (див.: [9]) є термінологічним засобом, який позначає стан демократичних перетворень, коли демократичні процедури та практики й інституції мають нестійкий характер. Функції демократичної політичної системи є більшою мірою формальними. Вони обмежуються передусім проведенням виборів та формуванням інститутів влади на основі первинного установчого представництва основних політичних груп.

В контексті реалій сучасної України судження щодо прелімінарного або установчого («незрілого») характеру української демократії до певної міри підривають довіру ключових партнерів в умовах зовнішньої агресії. Також стан встановленої демократії орієнтує міжнародні об'єднання демократичних держав (зокрема ЄС, НАТО) щодо термінів залучення України до єдиної європейської політичної спільноти, а також для розкриття перспектив демократичної політичної системи сучасної України.

В умовах повоєнного відновлення нашої держави актуальним стане розгляд способів та форм консолідації демократії в контексті викликів циф-

ровізації. Вони додатково звужують мультиплікацію традицій демократичних політичних практик та змушують звернути увагу на перегляд концептуальної рамки оцінки успіхів демократичних традицій та модернізації.

Цифровий вимір демократичного транзиту вимагає якісних параметрів на прагматичному рівні та на прикінцевому етапах політичного розвитку. Тому консолідація стає динамічним виміром взаємодії політичних інститутів в контексті досягнення стану сталості демократичної політичної системи.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасні українські науковці долучилися до розкриття особливостей демократичних перетворень за доби цифровізації. Е. Войнова окреслює трансформації осмислення електронної демократії [1], А. Донченко, О. Петришин слушно наголошують на перспективах реалізації в Україні верховенства права як основа демократії в епоху цифрової трансформації [3], С. Ковалевський, О. Ковалевська, Ю. Володченко доречно виокремлюють міждисциплінарні принципи інтеграції біоніки, цифрових інновацій та демократичних принципів [4].

Проте в умовах викликів сучасній українській незалежності потребує з'ясування тривалість та перебіг консолідації встановлених демократій.

**Метою** статті є розкриття специфіки консолідації встановлених демократій в специфічних умовах цифрових перетворень суспільства і держави. Завданням статті є оцінка перспективи консолідації як актуального процесу забезпечення сталості демократії та переходу від одного рівня демократизації до іншого.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасні цифрові платформи дозволили громадянському суспільству організовуватися більш ефективно, сприяють прозорості та залученню громадськості. З іншого боку, саме ці платформи стали інструментами для дезінформації, поляризації та ерозії довіри до демократичних інститутів.

Занепад встановлених (established) демократичних політичних систем прискорюється цифровим поширенням інформації. Практичні кейси демонструють, що платформи соціальних медіа дозволяють швидко поширювати контент, який може «обійти» традиційні медіа та державний контроль. У «нових демократіях» (беремо в лапки, оскільки консолідація може бути дуже тривалою), де інституції все ще крихкі, а норми слабко встановлені, це може призвести до посилення розколу суспільства та підриву легітимності. Популістські лідери та «політичні підприємці» («інвестори») використовують цифрові інструменти, аби поширювати суперечливі наративи та дискредитувати опонентів, що у підсумку призводить до політичної нестабільності. За даними звіту «Свобода у світі» (Freedom in the World) за 2020 виявлено, що неусталені, або формальні демократії поступово занепадають. Особливо наочно це простежується в традиційних суспільствах. Зокрема, наводиться приклад Індії, яка отримала найбільше зниження балів серед 25 найбільш населених демократій світу. Індія довгий час розглядалася як потенційна демократична протипоказ авторитарному Китаю в Індо-Тихоокеанському регіоні, але тривожні відхилення нинішнього індійського уряду від демократичних норм стирають ціннісну відмінність між Пекіном і Нью-Делі [12]. Також у звіті «Дому свободи» за 2024 рік говориться про 18 років тенденції до занепаду демократії [10].

Крім того, міжнародні актори дедалі активніше втручаються в цифрові технології, користуючись вразливістю «нових демократій» для маніпулювання громадською думкою та зриву виборчих процесів. Кібератаки на державну інфраструктуру, цифрове стеження та поширення фейкових новин стали загальною тактикою, спрямованою на послаблення демократичних політичних інститутів (див.: [6]). Нерегульований характер цифрового простору дозволяє деструктивним акторам діяти відносно безкарно, ще більше дестабілізуючи і без

того крихкі поліетнічні та поліконфесійні системи. Сучасна дослідниця Дж. Степлтон вдало розкриває специфіку проіндуїстської націоналістичної політики під керівництвом прем'єр-міністра Нарендри Моді. В рамках цієї політики Індія випустила реєстр громадян в одному штаті та прийняла дискримінаційний закон про громадянство на національному рівні, а потім використала агресивну тактику для придушення протестів, які виникли [12].

Ерозія політичних інститутів у так званих «нових демократіях» посилюється нездатністю певних держав ефективно регулювати цифрові загрози та реагувати на них. Багатьом національним урядам бракує технічного досвіду, законодавчої бази або політичної волі для вирішення цих проблем. У результаті національні еліти та правлячі групи втрачають довіру до демократичного процесу та стають більш сприйнятливими до авторитарних тенденцій і радикальних альтернатив. Популяризаторка оцінок рівня політичної свободи у світі, Дж. Степлтон, на прикладі кейсу сучасної Індії вказує, що центральний уряд у 2019 році раптово скасував автономний статус Джамму і Кашміру, єдиного в країні штату з мусульманським населенням, і розпочав широкі заходи безпеки, щоб підтримати ці зміни. У результаті індійський Кашмір, який окремо оцінюється у Freedom in the World, пережив одне з п'яти найбільших однорічних занепадів демократії за останнє десятиліття будь-де в світі, а статус території знизився з частково вільної до невольної [12].

Попри те, що цифрові технології мають потенціал для посилення демократичної участі та підзвітності, вони також становлять значні загрози для встановлених демократій (див.: [5]). Потреба цих держав полягає в тому, щоб побудувати стійкі інституції, здатні пережити епоху цифрових технологій, не піддаючись її дестабілізуючому впливу. Дж. Степлтон демонструє дані, згідно з якими більшість усталених демократій пережили занепад за останні 14 років. Із 41 усталеної демократії у світі станом на 2005 рік, визначеної як країни, які отримували оцінку «вільні» за кожний із попередніх 20 років, 25 відтоді зазнали зниження загального результату розвитку демократії [12].

У сучасний період, позначений зростанням глобальної невизначеності, питання про те, як підвищити інституційну стабільність демократії, стало більш актуальним, ніж будь-коли. Дж. Степлтон наводить дані, згідно з якими з 195 оцінюваних країн 83 (43 %) були визнані вільними, 63 (32 %) були частково вільними, а 49 (25 %) були невольними. Частка вільних країн зменшилася на 3 % пункти за останнє десятиліття, тоді як відсоток частково вільних і невольних країн зріс на два та один пункти відповідно [12].

В основі демократичної інституційної стабільності, як добре відомо, лежить верховенство права та послідовне застосування демократичних принци-

пів. Забезпечення чіткості законів та їх однакового дотримування, зміцнює суспільну довіру та зміцнює легітимність демократичного врядування. Дж. Браунлі та К. Мяо слушно виявили, що регрес демократії був менш імовірним у 2000-х і 2010-х роках, але його модальність змінилася. Щорічна ймовірність військового перевороту в світі впала майже на 1 відсоток (0,9 відсотка), що є незначною, але статистично значущою зміною. Тим часом ймовірність поглинання керівників стала на 0,6 відсотка. Здебільшого ці протилежні моделі змивали одна одну. Проте більша небезпека, яку становили для демократій обрані чинні президенти, не цілком відповідала підвищеній безпеці, яку ті самі уряди мали від державних переворотів. Загалом, починаючи з 2000 року, виборча демократія щорічно ставала в середньому на 0,4 відсотка безпечнішою [8].

Іншим важливим чинником для стабільності усталених демократій є виховання демократичної політичної культури. Стабільність – це не лише питання інституційного дизайну, а й громадянської активності та політичної соціалізації (див.: [7]). Просвіта громадян щодо їхніх прав та обов'язків, заохочення до активної участі в політичних процесах і виховання толерантності та діалогу між різними групами значною мірою сприяють інституційній стійкості (див.: [2]). Дж. Браунлі та К. Мяо проаналізували дані сорока семи виборчих демократій (і п'ятдесят демократичних періодів), які зазнали краху або принаймні одного періоду відкату згідно з нашими показниками. За цим підрахунком кількість країн із періодами відкату трохи перевищила кількість випадків демократичного розпаду (30 проти 28) [8].

Економічний розвиток також відіграє вирішальну роль у зміцненні демократичних інститутів. Стабільні демократії, як правило, мають диверсифіковану та стійку економіку, яка зменшує ризики політичної нестабільності. Цифровізація натомість одночасно полегшує й інтенсифікує всезагальний вплив глобальних економічних криз. Дж. Браунлі та К. Мяо показали, що шлях від початкового авторитарного зсуву до загальної деградації може бути меншим, ніж передбачалося раніше. У той час як спекуляції щодо демократичної кризи зосереджувалися на неліберальних елітах та їхніх лояльних фанатиках, економічна статистика вказує на постійну силу структурних умов, щоб стримувати цих акторів і підтримувати демократію [8].

За сучасної цифрової доби інституційна стабільність також залежить від здатності суспільства адаптуватися до технологічних змін. Хоча цифрові платформи можуть розширити демократичну участь, вони так само можуть і підірвати демократичні норми через дезінформацію та поляризацію, яка сприяє популярності «сильних лідерів» (див.: [5]). Дж. Браунлі та К. Мяо справедливо

зауважують, що потенційні автократи на виборах обирають свої стратегії для зміцнення влади, але вони не обирають обставини, за яких вони реалізують ці стратегії. Коли передумови включають конкурентну боротьбу за голоси народу, підкріплену потужною економікою, посадовцям буде важко перетворити додаткові досягнення на невідзначені мандати [8].

Загальне підвищення інституційної стабільності демократії вимагає комплексного підходу, який поєднує правові гарантії, політичну культуру, економічну стійкість і цифрову адаптивність. Лише шляхом постійного зміцнення цих вимірів демократії зможуть протистояти складним викликам сучасного світу та забезпечити свою довгострокову стабільність (див.: [6]). Лондонський професор Т. Хайтан обґрунтовано вважає, що найбільшу загрозу для ефективності та підзвітності становлять найпотужніші інституції, які, найімовірніше, стануть шахраями (тобто порушують конституційно визначені більш жорсткі цілі та обмеження). У більшості конституційних систем вища виконавча влада, як правило, є найнебезпечнішою гілкою [11].

Подолання економічної нерівності та забезпечення усім верствам суспільства бонусів та надбань від економічного зростання, підвищує легітимність демократичних інститутів і зменшує привабливість антидемократичних альтернатив особливо для правовохоронної та судової систем (див.: [7]). На думку дослідника публічного права Т. Хайтана, забезпечення підзвітності виконавчої влади є ключовим аспектом ефективного конституційного дизайну, якими б не були нормативні зобов'язання конституції. Таким чином, криза підзвітності виконавчої влади за своєю суттю є кризою конституціоналізму [11].

У контексті укріплення встановлених демократій посилення цифрової грамотності, відповідальне регулювання цифрових платформ і забезпечення безпеки виборчої інфраструктури є необхідними кроками для захисту демократичних інститутів від цифрових загроз. Т. Хайтан слушно називає кризу підзвітності політичної виконавчої влади кризою ліберально-демократичного конституціоналізму. Безсумнівно, існують інші способи, якими ліберально-демократичний конституціоналізм може зазнати кризи. Законодавча влада може відмовити у визнанні законно обраної політичної виконавчої влади [11].

Крім того, незалежні судові системи, вільні та чесні вибори та підзвітна виконавча влада є важливими для запобігання авторитарному відкату навіть в умовах цифровізації. Без цих «інституційних стовпів» демократія залишається вразливою для маніпуляцій та ерозії. Т. Хайтан вірно наголошує, що судова влада може не захистити ліберальну демократію просто через те, що вона

неефективна, перевантажена або ідеологічно ворожа до ліберальної демократії, навіть якщо вона виконує гідну роботу, перевіряючи політичну виконавчу владу [11].

Суспільства з глибоко вкоріненою демократичною культурою менш сприймають популістські чи екстремістські заклики, які загрожують демократичним нормам встановлених демократій. Т. Хайтан переконливо доводить, що глибока держава, до складу якої входять військові та розвідувальні служби, може здійснювати таємний контроль над усіма органами держави. Слабкий політичний керівник може бути заручником неліберального релігійного істеблішменту або іноземної держави. Плутократи можуть контролювати всі політичні чи дискурсивні інституції, розчаровуючи чи маніпулюючи демократичною волею [10].

Таким чином, спроможні демократичні інститути є основою будь-якої функціонуючої демократичної системи. Їхня здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім цифровим впливам та наслідкам цифрових технологічних процесів визначає стійкість демократичного врядування. Зміцнення цих інституцій вимагає багатогранного підходу, який включає правові, культурні, економічні та технологічні аспекти.

**Висновки.** Таким чином, встановлені демократії є специфічним інституційним підґрунтям, в рамках якого класичні функції входу і виходу політичної системи не набувають зв'язків з механізмами зворотного зв'язку. Первинні установчі демократичні процеси часто фіксуються на цьому первинному рівні через брак інституційної динаміки та зусиль із розбудови спроможних інститутів представництва інтересів ухвалення рішень та оперативного політичного управління. Цифровізація зумовлює такі виклики для політичної консолідації, як схильність політико-управлінських команд до цифрової автократії. За цих практик рішення ухвалюється на основі квазі-зворотного зв'язку на основі оцінки активності громадян в соціальних мережах та соціальних медіаплатформах.

Відповідно траєкторія консолідації демократичної політичної системи від встановленої до усталеного (стійкого) стану формується як реакція політико-інституційних акторів на тенденцію незворотного встановлення правил демократичної політичної гри.

За таких умов учасники політичного представництва, управління та ухвалення рішень не мають іншої альтернативи, ніж конструктивні дії в рамках політичної співпраці та підвищення інституційної спроможності системи в цілому.

Адаптація консолідаційних процесів до перебігу цифровізації відбувається на основі розширення цифрової політичної участі, підвищення рівня автономії експертних спільнот та збільшення відкритості політичної мотивації процесів політичного

менеджменту. Тому доречно звернутися до тематики політичних запобіжників цифрової автократії в подальших наукових розробках.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Войнова, Е. О. (2020) Електронна демократія: трансформація осмислення Політичне життя. № 4. С. 21–29.
2. Воронова, О. В., Галунець, Н. І. (2024) Європейська інтеграція як чинник демократичної трансформації України. Інвестиції: практика та досвід. № 11. С. 230–235.
3. Донченко, А. Я., Петришин, О. О. (2023) Верховенство права як основа демократії: перспективи реалізації в Україні в епоху цифрової трансформації Актуальні проблеми права: теорія і практика.. № 1. С. 120–125.
4. Ковалевський, С. В., Ковалевська, О. С., Володченко, Ю. М. (2024) Інтеграція біоніки, цифрових інновацій та демократичних принципів управління для трансформації промисловості. Artificial Intelligence. № 1. С. 74–86.
5. Ковний, Ю. (2022) Трансформація підходів щодо прав національних меншин у демократичній державі. Публічне право. № 3. С. 63–69.
6. Куфтирєв, П. В. (2019) Від інформаційного суспільства до електронної демократії: трансформація концепцій про сучасні політико-правові режими. Юридичний бюлетень. Вип. 9. С. 58–66.
7. Піляй, І. В. (2017) Утвердження транспарентного статусу органів публічного обвинувачення як невід'ємна засада існування та розвитку демократичного суспільства. Соціологія права.. № 3–4. С. 94–100.
8. Brownlee, J., Miao, K. Why Democracies Survive. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/debate-why-democracies-survive/>
9. Dick, A. L. (2012). Established democracies, Internet censorship and the social media test. Information Development. 28(4). 259–260.
10. Freedom in the world 2024 URL: [https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-02/FIW\\_2024\\_DigitalBooklet.pdf](https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-02/FIW_2024_DigitalBooklet.pdf)
11. Khaitan, T. (2019) Executive aggrandizement in established democracies: A crisis of liberal democratic constitutionalism, International Journal of Constitutional Law. Volume 17. Issue 1. January. P. 342–356. <https://doi.org/10.1093/icon/moz018>
12. Stapleton, J. New Report: Freedom in the World 2020 finds established democracies are in decline. URL: <https://freedomhouse.org/article/new-report-freedom-world-2020-finds-established-democracies-are-decline>

#### REFERENCES:

1. Voinova, E. O. (2020) Elektronna demokratiia: transformatsiia osmyslennia Politychne zhyttia. № 4. S. 21–29.
2. Voronova, O. V., Halunets, N. I. (2024) Yevropeiska intehtratsiia yak chynnyk demokratychnoi transformatsii Ukrainy. Investytsii: praktyka ta dosvid. № 11. S. 230–235.

3. Donchenko, A. Ya., Petryshyn, O. O. (2023) Verkhovenstvo prava yak osnova demokratii: perspektyvy realizatsii v Ukraini v epokhu tsyfrovoy transformatsii Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka.. № 1. S. 120–125.
4. Kovalevskiy, S. V., Kovalevska, O. S., Volodchenko, Yu. M. (2024) Intehratsiia bioniky, tsyfrovyykh innovatsii ta demokratychnykh pryntsyv upravlinnia dlia transformatsii promyslovosti. Artificial Intelligence. № 1. S. 74–86.
5. Kovnyi, Yu. (2022) Transformatsiia pidkhodiv shchodo prav natsionalnykh menshyn u demokratychnii derzhavi. Publichne pravo. № 3. S. 63–69.
6. Kuftyriev, P. V. (2019) Vid informatsiinoho suspilstva do elektronnoi demokratii: transformatsiia kontseptsii pro suchasni polityko-pravovi rezhymy. Yurydychni biuleten. Vyp. 9. S. 58–66.
7. Piliat, I. V. (2017) Utverdzhenia transparentnoho statusu orhaniv publichnoho obvyuvachennia yak nevidiemna zasada isnuvannia ta rozvytku

demokratychnoho suspilstva. Sotsiologhiia prava. № 3–4. S. 94–100.

8. Brownlee, J., Miao, K. Why Democracies Survive. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/debate-why-democracies-survive/>

9. Dick, A. L. (2012). Established democracies, Internet censorship and the social media test. Information Development. 28(4). 259–260.

10. Freedom in the world 2024 URL: [https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024\\_02/FIW\\_2024\\_DigitalBooklet.pdf](https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024_02/FIW_2024_DigitalBooklet.pdf)

11. Khaitan, T. (2019) Executive aggrandizement in established democracies: A crisis of liberal democratic constitutionalism, International Journal of Constitutional Law. Volume 17. Issue 1. January. P. 342–356. <https://doi.org/10.1093/icon/moz018>

12. Stapleton, J. New Report: Freedom in the World 2020 finds established democracies are in decline. URL: <https://freedomhouse.org/article/new-report-freedom-world-2020-finds-established-democracies-are-decline>

## Consolidation of “established” democracies: trajectories of the course and challenges of digitalization

Kobylnyk Vasyl Volodymyrovych

Doctoral Student at the Department  
of Political Science  
Taras Shevchenko Kyiv  
National University  
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine  
ORCID: 0000-0001-6927-4219

*The article is devoted to the study of states of democratic transformations, when democratic procedures and practices and institutions are unstable. The relevance of the topic is due to judgments about the preliminary or constitutive (“immature”) nature of Ukrainian democracy, which to a certain extent undermine the trust of key partners in the context of external aggression. In addition, in the context of post-war reconstruction, it is relevant to consider the methods and forms of consolidating democracy in the context of the challenges of digitalization. In the context of the consolidation of a democratic political regime, the dynamic dimension of the interaction of political institutions becomes relevant in the context of achieving a state of stability of a democratic political system. The aim of the article is to reveal the specifics of the consolidation of established democracies in the context of digital transformations of society and the state. It is established that digital platforms have allowed civil society to organize more effectively, promote transparency and public involvement. The author emphasizes that social media platforms allow for the rapid dissemination of content that can “bypass” traditional media and state control. Modern developments are based on the findings of the unregulated nature of the digital space, which allows attackers to act by destabilizing fragile multi-ethnic and multi-confessional systems. It is found that many modern governments lack the technical experience, legislative framework, or political will to solve the political problems of digitalization. The results of the neo-institutional analysis argue that the need for established democracies is to build sustainable institutions that can survive the digital age without succumbing to its destabilizing influence. It is found that an important factor for the stability of established democracies is the upbringing of a democratic political culture. It is established that in the modern digital age, institutional stability also depends on the ability to adapt to technological change. It is found that by constantly strengthening the institutional dimensions of sustainability, democracies will be able to withstand the complex challenges of the modern world and ensure their long-term stability. It is proven that economic inequality and the lack of provision of the benefits of economic growth to the segments of society reduce the legitimacy of democratic institutions and increase the attractiveness of anti-democratic alternatives. The general conclusion is substantiated, according to which digitalization poses such a challenge to political consolidation as the tendency of political and managerial teams to “digital autocracy”.*

**Key words:** consolidation, established democracy, institutional, capacity, institutionalization, political cooperation, political effectiveness.